

Константин ПЕТРОВ

ИЗВОД ОД БЕСЕДАТА ЗА ПРОМОВИРАЊЕ НА МОНОГРАФИЈАТА „ВЕЉУСА“ ОД ПРОФ. ДР ПЕТАР МИЉКОВИК

Почитувани другарки и другари,
уважени гости, драги колешки и
колеги

Ми чини особена чест што можам, во името на Одделението за научно истражување во областа на историјата на уметноста и археологијата, да ги поздравам ценетите гости, членовите на наставничкиот колегиум и другите соработници на Факултетот, историчарите на уметноста од Друштвото и студентите од предметната и од другите групи.

Нека ми биде допуштено да кажам дека се осеќавам мошне привилегиран што ќе можам на овој свечен собир, да Ви ја претставам монографијата за Вељуса, од професорот Др Петар Миљковик-Пепек, што е издание на Филозофскиот факултет и на Одделението за научно истражување.

Овде пред Вас, пред ваква голема јавност промовирам и воведувам во јавно делување едно дело мошне значајно за научните сознанија на македонската историја на уметноста, и важно за македонската и за југословенската наука.

Само неколку зборови се потребни да го разјаснам местото на оваа монографија сред богатствата на постарата и на средновековната уметност на Македонија. Повеќегодишната програмска насоченост на нашата општествена политика во областа на науката во Македонија, ги овозможи мошне интензивните научни истражувања врз сите цивилизации, култури и уметности на тлото на Македонија. Во ваквата ориентација се разрастеа активностите на институциите на Универзитетот и вон него, за навлегување во научни проблеми и за нивното образование, од што произлегоа сосема новите и збогатените претстави за уметностите во Македонија. Од постоечките и новите научни сознанија се и оние за неолитската сликана керамика и антопоморфни и зооморфни фигури за халштатските токи фибули и друг накит, за познатите од порано архајските златни маски и златен накит од Требениште, за бронзената Менада од Тетово, за класичната црвено-фигурна керамика од Демир Капија и фигуралните стели од Црнобуки и за хелинистичкиот накит и фигурални стели од по-

веќе наоѓалишта во Македонија. Кон сево ова заслужува уште еднаш да биде свртено вниманието врз фактот какво големо уметничко богатство за Македонија претставуваат палатите, базиликите, декоративната пластика, мозаиците, фреските и уметничките наоди од римските и рановизантиските големи центри Стоби, Хераклеја, Свводол, Лихнида и други бројни што се во тек на истражување.

Токму врз ова преобогато културно и уметничко тло се формира и се разви и средновековната уметност на македонскиот народ.

Сознанијата за заникнувањето за формирањето и за развитокот на оваа уметност нашата наука ги црпи од податоците на средновековните историчари и хронографи и од хрисовулите, грамотите, и натписите. Меѓутоа, како превосходно сигурни и впечатливи сведоштва на нашата средновековна уметност стојат исправени средновековните споменици. Оваа суштината е согледана во сета нејзина важност и големина токму низ разрастената научна активност во областа на средновековната уметност, од што произлегле многубројните публикувани резултати.

Треба нарочно да се нагласи дека низ многуте даровници на нашите манастири се стасува до правите вредности на нашата средновековна македонска уметност, во која од суштинско значење се архитектурата на спомениците и нивната фреско декорација што се траен израз на културното и на уметничкото отстајување на нашиот народ на оваа наша земја.

Во вистинско вреднување на ова наше национално уметничко богатство делувала нашата современа наука во последниве децении

на повеќе начини. Тоа се добро познатите конечни утврдувања на архитектонските особености на спомениците во регионите на Охрид, Прилеп, Скопје и Струмџа. Тоа се новите постави на иконографските и стилските вредности на македонските фрески во средновековните споменици во областа на Охрид, Прилеп, Скопје и Куманово. Тоа се натаму и познатите сознавања за средновековната декоративна пластика во македонските споменици, за фрескосликарството на Михаил и Евтихиј и за охридското фрескосликарство од XIV век.

Не е тешко по овие неколку збора да се заклучи дека средновековната уметност во Македонија има значајно место во европската и во византиската уметност. И од тука по сево ова треба да се рече дека мошне значаен научен придонес за запознавање на македонската рана средновековна уметност претставува монографијата што денес ја промовирам.

Црквата во манастирот Вељуса според староста на споменикот, според повеќето познати императорски даровници, според историјата на градењето и на декорирањето, според ретките особености на архитектонската концепција и според уметнички особено вредната фреско декорација се реди меѓу најзначајните средновековни споменици во Македонија. Оваа важност на споменикот во Вељуса побудила во последниве педесетина години голем интерес кај повеќе проучувачи медијевалисти. Меѓутоа, сè до обемниот труд на оваа монографија, многу од значајните прашања поврзани со споменикот не беа разјаснети, а голем дел од нив не беа ни отворени.

За нас сите е мошне важно да разбереме дека авторот на монографијата ги изведувал своите истражувања во регионот на Срумица во еден период подолг од 15 години, и дека тие биле насочени кон значајните и непроучени споменици и останки од споменици во оваа област. Во таквите мошне темелни истражувања беа опфатени и испитувањата на црквата во манастирот Велјуса, кои авторот ги обавувал навлегувајќи во нестворени и неразјаснети проблеми. Неговата дарба за истражување и големата научна компетенција се вткаени во ова дело што денес го имаме пред нас. Благодарение на вакво здружување на сите позитивни околности, авторот на монографијата можеше да ја предаде сета комплицирана проблемска материја во една нова и индикативна систематизираност, и во композициона кохезија која што на научно најверлив начин ги спојува изискувањата за хронолошко изложување и истовремено суштинско групирање на проблемите.

Во оваа смисла најнапред треба да се издвои дека авторот на монографијата чини особено значаен придонес со темелната анализа и препроверувањето на сите даровници за црквата. Овие текстови биле и досега познати на научната јавност, но тие егзистирале како речиси одвај поврзани со историјата на црквата во Велјуса. Преразгледувајќи ги текстовите во веќето даровници, авторот на монографијата изнашол нови толкувања и индикации кои што ги употребувал за едно конечно осветлување на непознатата историја на манастирот и на црквата.

Долгогодишните истражувања на манастирската црква во Велјуса, доведени во една жива врска со податоците од даровниците му овозможија на авторот на монографијата да ги разлучи суштествените компоненти од градбата на првобитната црква од 1080 година, и соодветно сите доградби и обновувања. Врз основа на ваквите опфатени проучувања авторот ги ревидира во монографијата сите досегашни погрешни ставови и видувања на неколкуте проучувачи на црквата, што досега не биле ревидирани. Ова пресогледување му овозможи на авторот да постави нови констатации, заклучоци и тврдења, со сигурно аргументирани формулации, не само во однос на основата на црквата, туку и за просторната елевација и за нејзиниот првобитен изглед.

Во некои публикации досегашните поручувачи не им посветиле никакво внимание на горните делови на конструкцијата на црквата, на сводовите, на куполите и во целина на покривната тектоника. Насоченоста на испитувањата во оваа смисла му овозможија на авторот на монографијата да воведо сосема нови сознанија за конструктивни системи на сите сводови, на трите куполи и на ребрестата конструкција за зајакнување во куполата над нартексот.

Во монографијата авторот му оделува право место за разјаснување на проблемот на фасадната структура и на значењето на карактерот на материјалот и на полихромјата. Ова му овозможи на авторот да утврди дека отсуството на домородни материјали е индикација кон околност дека градителот дошол од еден голем уметнички центар на Византија, што е

потврдено и со одличното познавање што протомјасторот го покажал во пропорционирањето на материјалите и во обликувањето на профилите на фасадната полихромија.

Соодветно внимание авторот му посветил на проучувањето на првобитниот живопис изведувач меѓу 1085 и 1093 година, кој што е претставен со една нова и опфатна стилска анализа. Понатаму живописот во црквата од XII век што досега не бил предмет на проучување, овде во оваа монографија е презентираан како прв пат откриен, испитан и објаснет. Особено значаен научен придонес во оваа смисла авторот прави со напоредбената анализа која му дала право да претпостави една реална можност овој живопис што е работен во 1166/1168 година да бил дело на нерешките мајстори сликари.

За едно сеопфатно проценување на сите вредности на оваа монографија, не се достатни само овие досега речените академски прецизирања. Потребно е кон сето тоа да се додаде и следново. Авторот е познат како научник кој настојува кон естетското догответување на книгата и во однос на ликовната документација и во однос на надворешната форма. Ние сите имаме овде една монографија со совршена ликовна документација, една монографија со богат надворешен изглед. Меѓутоа нас нема да не плени совршенството на документационите прилози, нема да не заведе ниту мошне сериозниот обем и димензија на книгата, бидејќи најголемата вредност на книгата е снажниот збор на научната вистина, што авторот ни го кажува низ сите делови на текстот.

Оваа снага произлегува од сигурноста на авторот здобиена не само низ долготрајните испитувања, туку и низ многувидните познавања и на старите текстови на даровниците, познавањето на огромната литература на повеќето современи јазици, познавањето на историските настани блиски до времето на споменикот, познавањето на архитектурата, скулптурата и сликарството во уметноста современа на Вељуса. Токму заради ваквите живи спони меѓу авторот и искажувањата, монографијата се чита во еден здив без застанување, бидејќи авторот ги отвора портите кон тајните на минатото, оживувајќи ги во взаемност многуте протагонисти и многуте настани поврзани со Вељуса.

Би сакал сега, во продолжение со неколку збора да го претставам и другото досегашно научно делување на авторот професорот Др Петар Милковиќ Павек. Тој повеќе од 25 години им посветува внимание на проблемите на нашата средновековна уметност, и од неговиот голем опус во кој што има близу 100 библиографски наслови треба да бидат издвоени монографиите за црквата Св. Софија во Охрид за црквата Св. Никола во Манастир (во соработка со професорот академикот Димче Коцо), неговата печатена дисертација за сликарите Михаил и Евтихиј, монографијата за Св. Јован Богослав и монографијата за црквата во Водоча.

Почитувани другарки и другари, оваа денешна промоција на монографијата не ја чинеше само одличната оценка на овој значаен труд, бидејќи беше навистина пријатна задача со основаност

многу високо да се оцени едно значајно научно дело. За промоцијата да биде еден општествен акт беше исто така важна јавноста за која што промоцијата и се прави и на која и промоцијата и делото се наменети.. Јавноста сте Вие, почитувани присутни и мене ми е мошне драга видливата бројност што е вистинско признание и од-

давање почит кон корените на нашата средновековна историја, кон нашата средновековна култура и уметност, признание на нашата современа наука и на нашата сегашна историја на уметноста, на ангажманот на Филозофскиот факултет и на Одделението за истражување, за што вистински Ви благодарам.